

El poblament ibèric costaner del Baix Empordà i el seu paisatge

Per ANTONI ROJAS RABANEDA*

1. INTRODUCCIÓ

La costa del Baix Empordà experimenta entre els segles VI-I aC tot un seguit d'esdeveniments històrics que desembocaran en accentuades transformacions i que aniran configurant noves formes d'ocupació del territori i un gradual canvi del seu paisatge. Per una banda, la consolidació del model indígena, a partir del segle VI, anirà modelant la seva implantació i presència al territori, desenvolupant unes interrelacions econòmiques i socials cada cop més complexes. Les relacions entre ibers i altres cultures com fenicis, cartaginesos, grecs i romans aniran construint un model de poblament amb una redistribució dels assentaments ibers arreu del territori amb noves formes de control territorial. Un altre moment clau serà l'arribada dels romans que iniciarà un procés sense tornada on els efectes sobre el territori i el paisatge seran accentuats.

Les característiques del paisatge pròpies del litoral i prelitoral del Baix Empordà amb nombroses cales, bons camps de conreu, clima favorable, etc, comportarà que a època antiga trobem una presència important d'assentaments. El conreu de cereals, la ramaderia i les relacions comercials marcaran una identitat pròpia d'aquest territori.

Ens centrem, així, en aquest article, amb motiu de les noves dades que ens aporta el poblat de Sant Sebastià de la Guarda, en una descripció general dels canvis que es produeixen a la franja costanera baixempordanesa. Els esdeveniments econòmics i socials d'aquest període i la influència de les diverses cultures que intervindran tindran un efecte directe en el paisatge d'aquest territori empordanès.

2. LA COSTA BAIXEMPORDANESA. EL MODEL IBÈRIC

2.1. Els segles VI-V aC

A finals de segle VI aC, a la costa del Baix Empordà, assentaments enturonats com el de Sant Sebastià de la Guarda comencen a tenir activitat.

* Institut del Patrimoni Cultural de la UdG.

La documentació d'alguns fragments de ceràmica àtica de figures negres i ibèrica pintada antiga semblen confirmar-ho (Burch, Rojas, Sagrera 2003). Pel que fa al segle V aC s'ha documentat a Sant Sebastià diversos habitatges de la segona meitat del segle V aC, fet que ens indica un assentament estable en aquest moment (Burch, Rojas Sagrera 2004, 173). Sant Sebastià inicia la seva activitat en un context on els dos nuclis d'Ullastret ja havien iniciat la seva activitat amb poblats de cabanes de finals del segle VII aC, i les primeres estructures de pedra a mitjan segle VI aC. En aquest període, amb Empúries activa i el control de la capital d'Ullastret, arriba a les costa baixempordanesa importacions diverses. Disposem, així, de la presència de materials pseudo-jònics o de pasta clara, àmfores púniques del cercle de l'estret, púniques d'imitació massaliota, àmfores gregues i etrusques i produccions gregues d'occident. Durant tot el segle V aC els materials àtics es varen fer cada cop més abundants i en l'últim quart d'aquest segle aquestes importacions foren quantitativament significatives amb la documentació d'àtiques de figures roges i de sant Valentí. Pel que fa als materials ibèrics d'aquest període es documenten, a banda de les habituals àmfores i comunes, les ibèriques pintades amb decoracions de cercles concèntrics o línies horitzontals.

Se'ns dibuixa així, ja en aquest període, una redistribució de materials, que ens indica unes transaccions comercials fluides amb una complexa xarxa organitzativa on intervenen diversos agents.

A la resta de poblats costaners, les dades sobre els segles VI-V aC són molt febles. Als poblats de Castell i els Guíxols no s'ha constatat arqueològicament l'activitat en aquests períodes tot i que les intervencions són escasses.

Així, ens trobem com al Baix Empordà hi ha la gran capital indigeta d'Ullastret amb el puig de Sant Andreu i l'illa d'en Reixac, que devia exercir un control polític i social del territori. Per altra banda, per exercir aquest control i una explotació econòmica del territori comencen a aparèixer a la costa assentaments com el de Sant Sebastià de la Guarda, que devia organitzar i gestionar el control i l'explotació del territori en el seu radi d'influència.

2.2. Els segles IV aC

A diferència de l'escassetat de dades sobre els segles VI-V aC, a partir del primer quart del segle IV aC constatem com augmenta el nombre d'assentaments ibers a la costa del Baix Empordà. Trobem, en aquest moment, una densitat de població ibèrica important amb poblats separats entre 5 i 8 km. Al llarg d'aquest tram de costa trobem els assentaments com **el poblat dels Guíxols** (segles IV aC a I dC) (Nolla, Esteva, Aicart 1994, 45-116); **Torre Valentina**, situat al municipi de Calonge de Mar i emplaçat al puig que tanca la platja de Sant Antoni de Calonge. (Nolla, Casas 1984); **Castell de la Fosca de Palamós** (segles VI/IV aC a II aC) (Nolla, Palahí, Burch 1998, 59-78); (Aquilué *et alii* 2004, 175-182); **Castell de Begur** (Pericot 1942, 232-235).

Un cop ben entrat el segle IV aC, detectem una gran activitat on Empúries assoleix una gran importància i activitat. Ullastret desenvolupa un gran control i els assentaments costaners exerceixen una important tasca de domini territorial i d'un destacat paper en la xarxa comercial del moment. Així ens ho indica l'arqueologia, que ens mostra com en aquests poblats es produeix l'arribada de productes àtics en grans quantitats. Les peces més abundants les representaven els *skyphos* i *Kylix*. També documentem la presència d'altres tipologies de recipients com és el cas dels plats àtics, escudelles i crateres de campana, pàteres Lamb. 22 i *lekytos* (Burch, Rojas, Sagrera 2003, 38-39). Durant el segle IV aC arribaren en quantitats molt importants a la zona empordanesa materials punicoebussitans com veiem a Sant Sebastià de la Guarda, predominat en els assentaments costaners les àmfores PE-14 i PE 16. A Sant Sebastià documentem altres tipologies com la PE-22. També es documenta PE-15 com comprovem a Castell Barri (Caravaca *et alii* 1996, 110). Aquests productes púnics són percentualment els que hi arriben en un major nombre. Seguint amb els productes amfòrics hem d'esmentar la presència de diverses vores d'àmfora magno grega (Burch, Rojas, Sagrera 2003, 42). L'àmfora massaliota és habitual, però en accentuada menor quantitat, fet que podem aplicar a tot el poblament del Baix Empordà. Durant el segle III aC, les importacions amfòriques aniran canviant, i es documenta l'arribada d'àmfora grecoitàlica.

Pel que fa als materials no importats són presents, de manera destacada, l'àmfora ibèrica de boca plana, i els recipients de cuina o fets a mà, els quals no presenten diferències notables amb les produccions dels períodes anteriors. També es detecta la presència de ceràmica grisa de la costa catalana amb formes com gerres, copes pàteres, que es fabriquen ja durant el segle IV aC. Així, s'ha documentat diversos recipients de ceràmica grisa de la costa catalana (Fig. 2) del tipus D-I (Barberà, Nolla, Mata 1993, 32-36 i 86), de la forma miniatura tipus J-I (Barberà, Nolla, Mata 1993, 46 i 97) de possible funció cultual i documentades també al poblament dels Guíxols (Nolla, Esteva, Aicart 1989, Fig. 16,9). Una de les ceràmiques més característiques del Baix Empordà és la ceràmica ibèrica amb pintura blanca que trobem en grans quantitats en els diversos poblats de la zona indigeta durant la segona meitat del segle IV aC.

2.3. Els assentaments ibers i la seva relació amb el paisatge

Tot analitzant la distribució d'aquests poblats costaners, veiem com el seu emplaçament ve condicionat, en part, per les característiques del paisatge, que disposa d'elements imprescindibles per a l'explotació de recursos econòmics.

2.3.1. Ubicació

Aquests poblats estan situats arran de mar, establerts estratègicament afavorint el comerç de cabotatge. Es troben a prop d'una o dues cales al

costat, de vegades una relativament gran a un costat i una cala petita a l'altra que els serveix de port natural tal com podem comprovar a Castell de Palamós, els Guíxols (Nolla, Esteva, Aicart 1989, 2) o Sant Sebastià (Rojas 2001). Aquest últim disposa d'una cala principal als peus de la muntanya pel costat sud. Pel que fa a la seva ubicació topogràfica, aquests poblats estan situats en esperons o muntanyes, en llocs fortament defensats per penya-segats de diversa alçada i en els punts més febles per muralles. Així, Castell de Palamós s'ubica en un promontori rocós, un istme enlairat, únicament accessible pel seu costat septentrional i que domina la costa i el territori que l'envolta. És un emplaçament semblant al del poblat dels Guíxols, situat a la punta dels Guíxols, un turó granític a 18,5 metres sobre el nivell del mar. El poblat de Sant Sebastià es diferencia d'aquests dos per l'alçada on està situat, ja que es troba emplaçat al cim de la muntanya de Sant Sebastià de la Guarda a uns 170 m sobre el nivell del mar, tal com passa al poblat de Begur, situat al cim d'una muntanya a 250 m sobre el nivell del mar. Aquests poblats solen disposar de petites planes ben regades per una o diverses rieres amb cursos d'aigua de tipus estacional i amb bones comunicacions amb altres zones o poblats. A Llafranc trobem les rieres de Llafranc i la d'en font d'en Xecu. Així, la riera de Llafranc possibilitaria també la comunicació amb el corredor de Palafrugell, lloc de pas entre la plana empordanesa i la zona de la vall del Ridaura. Pel que fa al poblat dels Guíxols, a llevant de l'esperó on està situat, hi desguassa la riera Tueda. A la plana disposen de grans camps aptes per al conreu de cereals, un dels principals recursos econòmics.

2.3.2. L'organització del poblament ibèric al Baix Empordà: la funció dels poblats de costa

Els poblats costaners del Baix Empordà els hem d'enquadrat dins del que entenem com a assentaments concentrats, situats en llocs alts i defensables. L'existència de petits assentaments com els de la costa del Baix Empordà respon a la jerarquització i xarxa d'organització del poblament ibèric. Així, trobem a tot el territori del Baix Empordà una sèrie d'establiments de primer, segon i tercer ordre cadascun dels quals desenvolupa una funció determinada i que respon a una ocupació estratègica del territori lligada a una explotació agrícola intensiva i a una gestió i comercialització dels recursos excedentaris.

Al territori Indiketa, el principal centre urbà, tal com ja hem esmentat, és el d'Ullastret amb els nuclis del puig de Sant Andreu i l'illa d'en Reixac, que actua com a capital del territori polític i és l'*oppidum* més gran en superfície i en complexitat urbanística i arquitectònica d'aquesta zona, que queda articulada entre si pels diferents poblats i *oppida* que s'escampaven arreu del territori. El poblat d'Ullastret, doncs, devia participar intensament en l'activitat econòmica i comercial de la zona, tal com ho indicaria el grau de complexitat a la que va arribar. Ullastret conviu amb la colònia d'Empúries, la qual exerceix com a receptor dels productes importats i és l'enclau on s'organitza el comerç que es produeix a tot el territori ibèric català. En l'entorn d'Ullastret es documenten tot un seguit de petits enclavaments, assentaments de caire agrícola.

Per sota d'aquesta capital trobem tot un seguit d'assentaments escampats pel territori entre els que hem de situar els poblats costaners del Baix Empordà. Aquests devien estar sota la influència d'Ullastret. Aquests assentaments ens dibuixen una certa divisió del territori on un grup domina una extensió determinada gràcies a una major intensitat i en l'organització social i política del territori. Aquests poblats formen una xarxa d'establiments distribuïts per tota la costa. Disposen d'entre 1 i 2 ha i vertebreren àrees concretes i ben definides del territori. Segons les seves característiques desenvolupen una funció de control estratègic del territori. Així, s'estableixen en llocs elevats amb un bon domini visual del seu territori d'influència. La seva ubicació sol ser de difícil accés, fet que li dona una consistència defensiva. Així, controlen un determinat territori que tenen com a límit el territori controlat per un altre poblat situat a una distància concreta de 8 a 15 quilòmetres. Dins d'aquest territori que dominen, organitzen i gestionen l'activitat de tot un seguit d'assentaments encarregats d'explotar els recursos del territori. També desenvolupen la seva funció dins la xarxa comercial ibèrica on desenvolupen un paper important en la comercialització i redistribució de productes diversos. Aquests poblats costaners del Baix Empordà, doncs, estan situats estratègicament arran de mar. La seva situació no és casual, la seva instal·lació respon a la voluntat i la necessitat de fer servir les cales com a port per al desenvolupament del comerç. Són punts clau per a la sortida i arribada de mercaderies amb la comercialització d'excedent agrícola i ramader i altres elements dels quals tenim escassa informació com poden ser llenya, teixits, etc. Així, cadascuna de les cultures que dominaran els mercats mediterranis en els seus respectius períodes faran servir aquests assentaments per a la introducció dels seus productes. El comerç a gran escala, a banda de les vies terrestres, es desenvolupava a través de les vies marítimes. En territori del nord-est català, Empúries i Roses representen l'eix vertebrador del comerç. El transport de mercaderies per mar permetia traslladar els principals productes d'intercanvi de manera relativament ràpida. La diversitat d'importacions que es localitzen arqueològicament al poblat de Sant Sebastià ha de ser fruit d'una productiva activitat amb arribada i sortida de productes. En aquest comerç hi participen agents i representants comercials que controlen clients i proveïdors i realitzen contactes entre ports allunyats de tot el mediterrani. S'estableix, així, tota una xarxa comercial on es crea una infraestructura amb ports principals i secundaris on es distribueixen tota mena de mercaderies. Aquest comerç està controlat per grecs i fenicis-púnics i ja a partir de finals del segle III aC per itàlics. Un cop arriben els productes a territori ibèric existeix una redistribució on intervien personatges ibèrics que actuen com a intermediaris i que tenen un paper important en els eixos d'intercanvi.

2.3.3. El sistema d'emmagatzematge de gra: les sitges

Una de les característiques comunes dels poblats costaners baix-empordanesos és la presència de camps de sitges al seu interior. Destaca la construcció de sitges de grans dimensions. Podríem pensar que la presència

d'aquestes sitges, les destinades al comerç, formen part de la xarxa de distribució, intercanvi i comercialització de cereal i que la situació al costat del mar proporciona una sortida cap al seu transport. Així, coneixem la presència de sitges a Castell i els Guíxols. Les dades més recents que tenim en aquest aspecte són les excavacions realitzades a Sant Sebastià de la Guarda, on s'han documentat i excavat 24 sitges. Pel que fa a les dimensions, si analitzem les profunditats de les 23 sitges excavades, 13 no superen els dos metres; 6 presenten una profunditat entre els 2 i 3 metres, i 4 de les sitges presenten unes profunditats entre els 4 i 5 metres. Per altra banda, la construcció de sitges de grans dimensions, Sant Sebastià no respon a la pràctica puntual d'un moment determinat, sinó que més aviat respondria a una tradició constructiva del poblat durant un llarg període de temps. Així, documentem aquest tipus de sitges des de la segona meitat del segle IV aC fins a la primera meitat del segle II aC. Pel que fa a la cronologia d'activitat comprovem que hi ha una pràctica d'emmagatzemar cereals en sitges dins del poblat des de finals del segle V aC fins a la primera meitat del segle II aC. La fase amb més sitges en funcionament l'hem de situar en un període entre l'últim quart del segle III aC i la primera meitat del segle II aC.

Per tant, veiem com en el radi d'influència dels assentaments costaners esmentats es dibuixa un paisatge on predominen grans camps de conreu, on es desenvolupaven unes tasques agrícoles que necessàriament necessiten de mà d'obra. Així, hem de pensar en la presència de petits establiments a la plana, que porten a terme el treball dels camps, la construcció de sitges, etc. Aquests petits establiments rurals estarien coordinats per aquests poblats costaners. Al mateix temps, hem de dibuixar un paisatge on la ramaderia tindria també un paper important. En aquest context, s'establirien xarxes per a la gestió dels recursos excedentaris destinats al comerç on les vies de comunicació, camins, vies fluvials, comerç de cabotatge tindria un paper bàsic per al bon funcionament dels entramats comercials.

3. LA TRANSICIÓ AL MODEL ROMÀ I EL SEU EFECTE SOBRE EL PAISATGE

3.1. Els segles III aC-I aC

Els assentaments anteriorment esmentats continuen la seva activitat amb la primera presència de Roma i finalitzen la seva activitat en ritmes i processos diversos entre la segona meitat del segle II aC i el canvi d'era.

A partir del desembarcament a Empúries, el 218 aC, amb gran rapidesa les tropes romanes van avançar en direcció sud. En un espai de temps relativament curt, Roma va començar a dominar els pobles de la costa fins al riu Ebre. Les fonts històriques, Polibi (Hist. III,76,1) concretament, ens informen com Escipió va assetjar els poblats que es negaren a la subordinació i com va donar un bon tracte als que s'aliaren a Roma. També ens transmet que, un cop dominats, avançà cap a l'interior sotmetent alguns pobles per la

força. Així, les fonts ens informen que s'establiren aliances amb els pobles indígenes (Polibi III, LXXVI), especialment amb els pobles costaners. Podem pensar, doncs, que els pobles ibers del Baix Empordà van establir pactes amb les forces romanes, evitant enfrontaments i conduint a una política d'integració a través d'aliances o relacions de clientela. Segons Polibi (XXI, 11), aquests pactes permetien als romans un control del territori mentre que per als dirigents locals suposava una promoció entre els seus, passant de petits cabdills a autèntics reis (Olesti 2000, 59).

Arqueològicament es detecta en els jaciments baixempordanesos un canvi en l'arribada de les importacions ceràmiques. Pel que fa al segle II aC hem documentat tipologies habituals en contextos de la primera meitat del segle II aC com la Campaniana A Lamb. 27ab (Fig. 3, 7-9), una de les formes més nombroses durant la primera meitat del segle II aC. També es va documentar Lamb. 36, Lamb. 28 i Lamb. 23 (Fig. 3). Tenim constatada, per altra banda, la presència de ceràmica campaniana B, forma lamb. 5/7 i material de construcció romà: *tegulae*, *imbrices*, o *dolia*. L'entrada de productes itàlics és detectada també amb la presència d'àmfores Dressel 1 B (Fig. 3, 12). Pel que fa a fragments de ceràmica grisa de la costa catalana es va identificar part d'una ampolla de la forma I amb paral·lels, entre d'altres llocs, al Bosc del Congost i datades a la segona meitat del segle II aC.

A Sant Sebastià de la Guarda, no es documenten materials de la segona meitat del segle I aC. Els materials més tardans localitzats als poblats costaners baixempordanesos provenen de Castell i els Guíxols. Al primer es documenta terra sigillata itàlica, ceràmiques envernissades reduïdes i oxidades de pasta micàcia, ceràmica de parts fines i produccions amfòriques com la Dressel 2/4, Tarraconense 1 i Pascual 1 (Nolla, Palahí, Burch 1998, 64-70). Als Guíxols es documenta la presència d'un important conjunt de ceràmica aretina i àmfora Dressel 2/4 de la Tarraconense (Nolla, Esteva, Aicart 1989, 69).

3.2. El canvi en l'ocupació del territori

La presència romana anirà canviant el model de poblament i l'ocupació del territori, amb l'abandó dels assentaments ibèrics enturonats i la generalització de les vil·les romanes. En els primers anys, els romans havien portat un control poc contundent del espais conquerits, destinat a establir posicions per dominar el territori costaner i avançar vers el sud. Tanmateix, en aquests primers moments del segle II aC tenim constància de l'abandonament de tot un seguit d'*oppida*. Els cas més conegut en aquest territori és el del puig de Sant Andreu i l'illa d'en Reixac, a Ullastret, i els poblats interiors propers als assentaments costaners del Baix Empordà com Plana Basarda o Castell Barri. Aquests últims segurament formaven part d'un sistema defensiu que és desmantellat per Roma. Fora del territori baixempordanès destaca l'abandonament de Mas Castellar de Pontós, Montbarbat (Lloret de Mar) o Puig Castellet (Lloret de Mar).

A **Llafranc** (Palafrugell, Baix Empordà) disposem d'un cas molt il·lustratiu de la dinàmica produïda amb l'inici del domini romà del territori costaner català i la seva incidència sobre el món indígena. Per una banda, a 170 metres sobre el nivell del mar, ens trobem amb el poblat de Sant Sebastià de la Guarda que havia mantingut una activitat de cinc segles (segles VI-II/I aC) (Rojas 2001, 70-78). Com hem comentat, aquest assentament continua actiu durant els últims anys del segle III aC i principis del segle II aC (Burch, Rojas, Sagrera 2003). En aquest context la presència de Roma provoca canvis. Els poblats costaners baixempordanesos són útils encara per a Roma i perllonguen la seva activitat. Els nouvinguts romans lentament introdueixen innovacions i costums romans entre els indígenes tal com es detecta al poblat de Sant Sebastià amb presència de *tegula*, *imbrex* i *dolia*. És a la primera meitat del segle II aC on es comença a percebre, en general, un canvi en l'actuació romana. Una vegada ja està controlat la major part del territori s'inicia una explotació més intensa. Aquest fet hauria desembocat en canvis importats en estructures indígenes com la que es desenvolupava al poblat de Sant Sebastià. D'aquesta manera, l'activitat d'aquest poblat hauria entrat en un lent procés fins arribar al seu abandó definitiu entre els últims anys del segle II aC i la primera meitat del segle I aC. En l'emplaçament del poblat iber de Sant Sebastià no s'ha detectat fins al moment cap instal·lació romana a diferència de Castell de Palamós o els Guíxols. L'alçada del poblat ibèric no suposava un bon indret per a les característiques del model romà. Així, el model de transició del model indígena romà el detectem bé aquí amb l'abandó de Sant Sebastià, i la instal·lació de la vil·la de Llafranc. L'establiment romà es troba als peus de la muntanya de Sant Sebastià de la Guarda. La ubicació escollida no és casual, disposa de molt bones condicions com a territori, amb una cala de 400 metres de llarg que serveix com a petit port, amb una bona comunicació per via marítima amb altres vil·les i ports situats al llarg del litoral. Per altra banda, s'afegeix l'al·licient que el territori també disposava de l'existència de camps de conreu. Les dades arqueològiques més antigues que tenim de la vil·la de Llafranc són al voltant de l'any 100 aC (Barti 1989, 36-44), tot i que hi ha algun testimoni d'activitat del segle II aC (Llinàs 1998, 209), fet que ens enllaçaria amb l'abandó del poblat de Sant Sebastià.

L'esquema de l'abandonament dels assentaments ibèrics i l'establiment de les vil·les romanes, com el que veiem a Palafrugell, responen a un fenomen general amb ritmes i evolucions diverses que condueixen a la romanització del país. D'aquesta manera, la situació que es produeix a Llafranc respon a una actuació àmplia que es repeteix en altres indrets del litoral però amb evolucions i etapes diverses. Així, podríem aplicar aquest procés a la resta de poblats costaners del Baix Empordà si analitzem les escasses dades que tenim a l'actualitat. A finals del segle II aC i durant la primera meitat del segle I aC segueix l'activitat de poblats com Castell de Palamós o els Guíxols, que fins i tot s'amplien amb una clara empremta romana. La diferència cronològica de l'abandó d'aquests poblats ve donada, entre d'altres motius, per la seva ubicació. Castell de Palamós i els Guíxols estan situats en esperons de poca

alçada, al costat de les seves cales. Aquest fet els fa útils als nouvinguts romans. En canvi, la situació de Sant Sebastià és diferent, d'accés més difícil on no té sentit mantenir els habitatges al cim de la muntanya. Els accessos difícils, una topografia irregular i la seguretat protectora dels aliats romans porten inevitablement a un procés de trasllat de l'activitat a la part baixa, a prop de la cala de Llafranc i la plana situada al seu entorn.

Amb el canvi d'era, el paisatge en aquest tram de costa i en el prelitoral experimenta importants transformacions. Un cop es consolida el sistema de *villae*, l'activitat en l'emplaçament on s'ubicaven els poblats indígenes són abandonats molt lentament i hi ha un desplaçament cap a la plana. A la **badia dels Guíxols**, després de l'abandó del poblat dels Guíxols, es detecta activitat a la plana a partir del segle I dC. Aquest procés l'intuïm a través de les restes arqueològiques localitzades a indrets com el monestir de Sant Feliu de Guíxols (Aicart, 1990), el jaciment del carrer de Girona (Nolla-Esteva-Aicart, 1989, 113-115) i els del bosc d'en Rabell i Cal Pitxo (Esteva 1993, 219-222). Un altre cas semblant podria ser el de Torre Valentina. A Calonge trobem la vil·la de Sant Antoni de Calonge on es localitza un centre productor de ceràmica (Nolla *et alii* 2004, 193-200). És una altra empremta del canvi del model indígena al romà. Pel que fa a la zona de Palamós la vil·la romana més propera a l'oppidum ibèric és una probable vil·la coneguda com Sant Esteve de Mar o de la Fosca. En aquesta zona trobem també la vil·la dels Vilars (Vall-llobrega) (Frigola 2004, 239-242) i la vil·la de Vilarenys (Caja *et alii* 2002, 195-200) també a Vall-llobrega. Coneixem en aquests territoris altres vil·les com Pla de Palol, a Platja d'Aro, i tot un seguit de punts que intueixen altres vil·les (Aicart *et alii* 2002, 16-20).

Per tant, veiem com l'abandonament dels poblats ibèrics és conseqüència d'una implantació més contundent i consolidada de l'estructura romana, i en l'espai rural, el nou model es plasma amb l'aparició de les *villae*. L'explotació dels recursos agrícoles s'intensificaran introduint canvis com l'abandó de l'ús de sitges pel de dolia.

BIBLIOGRAFIA

AICART, F., "Arqueologia del món ibèric i romà a Solius (Santa Cristina d'Aro)", *Informatiu de l'Arxiu i Museu de Sant Feliu de Guíxols*, núm. 13, Sant Feliu de Guíxols, 2-3, 1992.

AICART, F., "El final del món ibèric a la Vall d'Aro i Sant Feliu de Guíxols: estat de la qüestió". *Estudis del Baix Empordà*, 19, 17-24, 2000.

AICART, F.; BURCH, J.; CANAL, E.; FIGUERAS, M.; LLINÀS, J.; LLORENS, M.; NOLLA, J.M.; PALAHÍ, LL.; PRADO, G.; SAGRERA, J.; SUREDA, M.; TREMOLEDA, J., *Pla de Palol. Un establiment de primer ordre*. Castell-Platja d'Aro, 2002.

AICART, F.; NOLLA, J.M., *Materials arqueològics de la basílica de Santa Cristina d'Aro*. I.E.B.E., 1993.

AQUILUÉ, X.; AMIGO, X.; PI, M., "Actuacions arqueològiques efectuades al poblament ibèric de Castell (Palamós, Baix Empordà) als anys 2002 i 2003". *Setenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*, la Bisbal d'Empordà, 2004.

BADIA J., *L'arquitectura medieval de l'Empordà, I*. El Baix Empordà. Girona, 1977.

BARBERÀ, J.; NOLLA, J.M^a; MATA, E., "La ceràmica grisa emporitana". *Cuadernos de Arqueología* 6. Barcelona, 1993.

BARTI, A.; PLANA, R., "Sant Sebastià i Llafranc: dos exemples del poblament antic al terme de Palafrugell", *Palacio Frugelli*, 1, 36-44, 1989.

BURCH, J., "L'ús de sitges en època republicana al nord-est de Catalunya", *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 6, 207-216, 1996.

BURCH, J.; NOLLA J.M.; PALAHÍ, LL.; ROJAS, A.; SAGRERA, J., "Poblat ibèric de Sant Sebastià de la Guarda (Palafrugell, Baix Empordà), Campanyes 1998-1999", *Cinquenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*, 92-95, 2000.

BURCH, J.; SAGRERA, J.; ROJAS, A., "El poblat ibèric de Sant Sebastià de la Guarda. Campanyes 2000-2001", *Sisenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*, Sant Joan de les Abadesses, 115-120, 2002.

BURCH, J.; ROJAS, A.; SAGRERA, J., "Noves aportacions per al coneixement del poblat ibèric de Sant Sebastià de la Guarda (Llafranc, Palafrugell)", *Estudis del Baix Empordà*, 23, 2003.

BURCH, J.; ROJAS, A.; SAGRERA, J., "Excavacions arqueològiques al poblat ibèric de Sant Sebastià de la Guarda. Campanyes 2002-2003". *Setenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*, la Bisbal d'Empordà, 2004.

CAJA, M.J., "Les sitges ibèriques del vial del port de Palamós, Baix Empordà". *Sisenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*, Sant Joan de les Abadesses. 2002. 137-139, 2002.

CAJA, M.J., "L'excavació de la vil·la romana de Vilareny (Vall-llobrega, Baix Empordà)". *Sisenes jornades d'arqueologia de les comarques gironines*, 195-200, 2002.

CARAVACA, J.; CODINA, F.; MARGALL, J.; PRADO, G.; PUNSETI, D., "Excavacions al poblat ibèric de Castell Barri". *III Jornades d'arqueologia de les comarques de Girona*, Santa Coloma de Farners (la Selva), 126-133, 1996.

CASTELLS, J.; DÍAZ, J.; HERNÁNDEZ, G.; PRADO, G., "Revisió i actualització de l'inventari del patrimoni arqueològic del Baix Empordà". *Setenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*, la Bisbal d'Empordà, 2004.

ESTEVA, L., "Excavacions a la basílica de Sta Cristina d'Aro". *IEBE*, 1993.

FRIGOLA, J., "La vil·la romana dels vilars (Vall-llobrega, Baix Empordà). La prospecció de l'any 2003", 239-242, 2004.

LLINÀS, J., "L'excavació de l'any 1997 a Llafranc" *IV Jornades d'arqueologia de les comarques de Girona*, Figueres, 209-214, 1998.

NOLLA, J.M.; CASAS J., *Carta arqueològica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana al nord-est de Catalunya*. Centre d'Investigacions arqueològiques de Catalunya, 1984.

NOLLA, J.M.; ESTEVA, LL.; AICART, F., "El poblat ibèric dels Guíxols", *Estudis del Baix Empordà*, 8, 45-116, 1989.

NOLLA, J.M.; PALAHÍ, LL.; BURCH, J., 1998. "L'abandonament de l'oppidum de Castell", *Estudis del Baix Empordà*, 17, 59-78.

NOLLA, J.M.; PRADOS, A.; ROJAS, A.; SANTAMARIA, P.; SOLER, A., "La terrisseria romana del collet de Sant Antoni de Calonge". *Setenes Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*, la Bisbal d'Empordà, 2004.

OLESTI, O., "Integració i transformació de les comunitats ibèriques del Maresme durant el s. II-I aC: un model de romanització per a la Catalunya litoral i prelitoral". *Empúries* 52, 55-86, 2000.

OLIVA, M., “El poblado ibérico de Castell Barri (Calonge)”. *Ampurias*, IX-X, Barcelona, 188-193, 1947.

PERICOT, J., “Huellas arqueológicas en el castillo de Bagur (Gerona)”. *Ampurias* IV, 1942.

PUNSETI, D.; CAJA, M.J., “Prospecció arqueològica als entorns dels clots de Sant Julià (Forallac, Baix Empordà)”. *Setenes Jornades d’Arqueologia de les comarques de Girona, la Bisbal d’Empordà*, 659-662, 2004.

ROCAS, X.; ROQUÉ, C.; PALLÍ, LL., “Els clots de Sant Julià (Forallac, Baix Empordà): anàlisi geoarqueològica”. *Estudis del Baix Empordà*, 21, 17-86, 2002.

ROJAS, A., *El poblat ibèric de Sant Sebastià de la Guarda (Palafrugell, Baix Empordà)*. *Campanyes d’excavació 1998-2000*. Treball de Recerca de Doctorat. Universitat de, 2001.

ROJAS, A., “L’assentament de Sant Sebastià, un exemple de l’hàbitat costaner d’època ibèrica”. *Revista de Palafrugell*, núm. 121,11, 2003.